

"מערת צדק" בצפת – מערת הפרושים תלמידי הגר"א¹

בבית העלמין העתיק בצפת ישנה מערת קבורה עם קברים שרובם המוחלט מהמחצית הראשונה של המאה ה-19. השם הנפוץ למערה זו הוא "מערת צדק" – כפי הנראה על שם שנת הפטירה המצויינת על גבי כמה מהמצבות במערה, שנה המצויינת במילים "צדק לפניו יהלך", כשהמילה "צדק" היא השנה אליה מכוונים – שנת תקצ"ד (4-1833). למערה כינוי נוסף "מערת כהן צדק" – לכאורה על שם קברו של רבי חיים ב"ר פרץ הכהן מפניסק, שכהונתו מצויינת על מצבתו בהגדרה "כהן צדק". את רוב הנקברים ניתן לזהותם כמשתייכים לכולל הפרושים, כיוון שכך מתאים יותר לכנות מערה זו "מערת תלמידי הגר"א" או לייתר דיוק – "מערת הפרושים", שכן אין מדובר בתלמידים ישירים של הגר"א.

בשנות התק"ס (העשור הראשון למאה ה-19) החל גל עלייה נרחב של יהודים מליטא ופולין לא"י, במסגרתו עלו גם כמה מתלמידיו ומקורביו של הגר"א – הגאון מוילנה. בשנת תקס"ח (1808) עלה הראשון לתלמידיו – רבי מנחם מנדל משקלוב לטבריה במטרה להיכנס להנהגת הקהילה האשכנזית שם. רמ"מ לא הצליח במטרתו בעקבות שליטת החסידים בקהילה ובראשם רבי אברהם מקליסק. בעקבות כך עבר לצפת, שם, לאחר מספר חודשים, הגיע למסקנה בצורך בהקמת קהילה אשכנזית חדשה עבור ה'מתנגדים'. בשנת תקס"ט (1809), בהוראת ובברכת בכיר תלמידי הגר"א – רבי חיים מוולוז'ין ו"רוזני וילנה" הקים בצפת את קהילת הפרושים². לצד משברים כלכליים ומגפות, הצליחה הקהילה בצפת להתפתח עם השנים, עד לרעש האדמה בגליל בשנת תקצ"ז (1837), אז, כמעט כל פליטי הרעש מבני הקהילה בצפת עלו והצטרפו לקהילת הפרושים בירושלים שקמה כבר בשנת תקע"ו (1816).

ישנן כיום עשר מצבות במערה שהכיתוב עליהן השתמר, כולן לכתלי המערה. המוקדמת שבהן היא של רב ספרדי משנת תקנ"ח (1797), שאר המצבות מאוחרות ממנה בכ-25 שנה, מצבות של קברי אשכנזים

¹ תודתי נתונה לחוקר ומשמר בית העלמין העתיק בצפת דוד אפנזר וכן לד"ר דפנה הרדבאטל והחוקר משה נחמני על עזרתם.

² א' אליאך, "חסידים ומתנגדים בא"י לפני עליית תלמידי הגר"א, יחסי תלות", בלוג "הפרושים – תלמידי הגר"א בא"י", 24 לאוגוסט 2020; "האם ומתי התפללו חסידי חב"ד עם תלמידי הגר"א בצפת?", שם, 17 לינואר 2021.

שנקברו במשך כעשור, בין השנים תקפ"ג-תקצ"ד (1822-1834). מבין תשעת האשכנזים ניתן לזהות בבירור ששה, דמויות חשובות מכולל הפרושים בצפת. שניים מהם מרבני הכולל – רבי חיים המבורג הכהן אב"ד פינסק ורבי חיים ב"ר אביגדור מפינסק ונשותיהם, וכן את ר' משה געציל'ס מהנהגת הכולל ור' ברוך משה מבריסק מנכבדי הקהילה. משכך, סביר לשער ששלושת הנותרים גם הם בני כולל הפרושים. נראה איפוא, שהמערה שימשה בשנים אלו כחלקת קבורה של הכולל, עבור דמויות חשובות מהקהילה, רבנים וגבירים. בקרקעית המערה נמצאו בשנה האחרונה מצבות נוספות, אך הכיתוב עליהן נשחק עם השנים והן לא ניתנות עוד לקריאה. אין מידע על אנשים נוספים האמורים להיות קבורים במערה זו, מלבד רבי חיים ב"ר טוביה כ"ץ מוילנה, שהיה תלמיד הגר"א ומיוזמי כולל הפרושים ורבה הראשון, שעל אודותיו ישנה עדות שקברו נמצא יחד עם רבי חיים הכהן מפינסק ורבי חיים ב"ר אביגדור מפינסק הנזכרים – "זה אצל זה"³.

אלו האנשים ששמותיהם מופיעים על עשר המצבות הנ"ל ע"פ סדר תאריך פטירתם:

- (1) רבי מסעוד אסולין - ר"ח מרחשון תקנ"ח (1797)
- (2) ר' משה געצילס מוילנא - א' מרחשון תקפ"ג (1822)
- (3) ר' יחיאל ב"ר יהודה מלאדי - ו' אלול תקפ"ה (1825)
- (4) מירקא אשת רבי חיים הכהן מפינסק - ז' מרחשון תקפ"ח (1827)
- (5) רבי חיים ב"ר פרץ הכהן אב"ד פינסק - יום ה' כ"ח טבת תקצ"א (1831)
- (6) פייגא אשת הגביר ר' צבי הירש - כ"ט אייר תקצ"ג (1833)
- (7) הנגיד ר' ברוך משה מבריסק - י"ד תשרי תקצ"ד (1833)
- (8) ר' חיים צבי ב"ר משה - ו' מרחשון תקצ"ד (1833)
- (9) רבי חיים ב"ר אביגדור מפינסק - כ"ז אדר"א תקצ"ד (1834)
- (10) הינדא אשת רבי חיים ב"ר אביגדור מפינסק - כ"ו אלול תקצ"ד (1834)

³ "ונפטר הרב [חיים ב"ר טוביה כ"ץ] ז"ל בעיה"ק צפת, ושם חלקת מחוקק ספון יחד עם הרבנים נר"נ הגאונים ר' חיים ב"ר אביגדור ור"ח פינסק הנ"ל, אשר שלשתם קבורים זה אצל זה, תמ"כ וזכותם י"ע" (פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 169). רבי חיים כ"ץ מוילנה נפטר בצפת בכ"ח תמוז תקע"ג, 1813 (ה"נ מגיד, עיר ווילנא, עמ' 42, הע' 4). ככל הנראה היה זה בעקבות מגיפת הכולרה שהכתה את הגליל בשנים תקע"ג-תקע"ה, במהלכה ברחו רבים מבני כולל הפרושים מצפת, חלקם להרי וכפרי הגליל וחלקם לירושלים (א' אליאד, "היכן שהה רמ"מ משקלוב בעת המגיפה בצפת בתקע"ג" (1813), בגליל או בירושלים?", בלוג "הפרושים – תלמידי הגר"א בא"י", 30 באפריל 2020). יש שציין שר"ח זה נפטר בירושלים (עיר ווילנא, שם), אבל קרוב לוודאי שזו טעות, שכן ר"ח אינו נזכר בידי ר"י משקלוב בין הנמלטים לירושלים, כמו כן רבי ישכר בער ב"ר תנחום מוילנה מביא מדבריו על מנהג רבו הגר"א ומציין שנפטר בצפת: "ונתבקש בישיבה של מעלה בצפת תוב"ב" (מעשה רב, סי' קיז). מקור הטעות ככל הנראה בקובץ הזכרת נשמות מוילנה (הספריה הלאומית F 52789), בו ישנה סתירה בענין מקום פטירתו וקבורתו. באיזכור אחד צויין שנפטר ונקבר בירושלים: "הרב המאור הגדול מורינו ר' חיים כ"ץ פאקראער בעיר ירושלים עיר הקודש ביום י"ח תמוז תקע"ג" (סעיף 44), ובקטע אודות חתנו שנפטר ונקבר בוילנה צויין שחמיו ר"ח נפטר בצפת: "כבוד הצדיק העניו המופלג בתורה ויראה המ"ץ דפה ווילנא מורינו מוהרר ר' יוסף זצ"ל חתן של הרב המאור הגדול המפורסם המנוח מו"ה חיים כ"ץ המ"ץ דקהילתנו ווילנא ונתבקש בישיבה של מעלה בצפת תוב"ב וי"נ הטהורה ביום ז' שבט שנת תרב פה ווילנא" (סעיף 169).

1. הדיין רבי מסעוד אסולין – ר"ח מרחשון תקנ"ח (1798)

נוסח המצבה: "זאת מצבת קבורת החכם השלם והכולל הדיין המצויין ... כמהר"ר מסעוד אסולין מנ"כ נ"ע [מנוחתו כבוד נוחו עדן] נפטר ביום ר"ח מרחשון שנת התקנ"ח".
לא מצאתי עליו מידע, אך כפי הנראה היה דיין שמקורו באחת מקהילות מרוקו.

2. ר' משה ב"ר יוסף געצילס מוילנא – א' מרחשון תקפ"ג (1822)

נוסח המצבה: "ציון במר תבכה להאי שופר[א] דבלי בעפ[א]רא קא בכינא ה"ה א"מ המופ' ויש' מו"ה משה ב"מ יוסף זלה"ה מוילנא פנה זיוה יום ד' ב' דר"ח מרחש' תקפ"ג לפ"ק תנצבה".
ר"מ היה מהעולים בשנותיה הראשונות של קהילת הפרושים בצפת. הוא נתמנה לאחד מארבעת ממוני הכולל, יחד עם רבי ישראל משקלוב, רבי צבי הירש מזעזמיר ורבי שלמה זלמן שפירא, בח' אב תקע"ה (1815), חודשים ספורים לפני מעברו של רמ"מ משקלוב לירושלים במרחשון תקע"ו (1815).⁴ בתקע"ז (1817)

⁴ פרומקין, תוח"י עמ' 143, 171.

היה בשליחות הכולל בחו"ל יחד עם רש"ז שפירא⁵, הם חזרו לא"י בתק"פ (1820), בחזרתם עלתה עמם גם הגבירה המפורסמת בזמנה – בלומקה וילנקין ממינסק.⁶
מבין המצבות הגלויות, הוא הראשון מבני כולל הפרושים שנקבר במערה. בפטירתו הותיר אחריו בצפת אשה ובן יתום, שהתארס בתוך השנה לפטירתו.⁷

3. ר' יחיאל ב"ר יהודה מלאדי – ו' אלול תקפ"ה (1825)

נוסח המצבה: "פ"נ א"א [איש ירא אלקים] איש ירא השם הישיש מו"ה יחיאל ב"מ יהודא מלאדי נפטר יום ש"ק ו' אלול שנת תקפ"ה לפ"ק תנצבה".
לא מצאתי עליו מידע⁸.

⁵ א' מורגנשטרן, בשליחות ירושלים עמ' 107.

⁶ פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 152. בלומקה וילנקין, נולדה בתק"א (1751) לערך (ע"פ מפקד העיר מינסק 1816), ייסדה את בית המדרש "בלומקה'ס קלויז" במינסק (פעל עד למלחמת העולם השנייה), שם ייסד רבי מרדכי מינסקר (שעלה אף הוא מאוחר יותר לא"י), תלמידו של רבי חיים מוולוז'ין, ישיבה בתמיכתה. היא גם תמכה בהוצאת חיבורו של ר"י משקלוב "תקלין חדתי" עם ביאור הגר"א למסכת שקלים בתקע"ב (1812). עלתה בזקנתה, אולי יחד עם בנה (הלבנון, שנה ט, גליון כב, מיום כ"ג טבת תרל"ג. עוד אודותיה: ישורון, ד, עמ' תרנא הע' 12; ד' אליאך, אבי הישיבות, תשע"ב, עמ' 81-78, 297). נפטרה כשנה לאחר עלייתה, בתקפ"א (1821) (עיר ווילנא, עמ' 266, הע' 2; ד' אליאך, שם, עמ' 80, הע' 16).

⁷ באגרתו של ר"י משקלוב לשד"ר ר' שלמה פ"ח ("ג-כ"ב תמוז תקפ"ג, 1823) הוא מזכיר את אלמנתו ואת יום השנה המתקרב ואת אירוסיו בנו: "גם ידרוש אצל הברוכים על פוליסא של אלמנת ר' משה געצליס, ששלח הרב של דמשק ולא השיבו כלל. וגם הגיע זמן השנה בקרוב. וידבר עמהם הרבה בזה, שאין להם פה ממה להתפרנס. וגם יודיע, שעשתה שידוך טוב לבנה מטברי' עם אחד מדיד" (א' מורגנשטרן, בשליחות ירושלים, עמ' 159). "הברוכים" הם בניו של הגביר חנוך ברוך, שניהלו בנק פרטי בקושטא, ששרת את העברת הכספים מרוסיה לא"י עבור הפרושים (א' מורגנשטרן, בשליחות ירושלים, עמ' 109, הע' 15).

ייתכן שיש לזהותו עם ר' משה בן יוסף ואשתו פעסקא בת געציל הנזכרים במפקדי העיר וילנה (1795, רשומה 543; 1805, רשומה 567(48); 1813, רשומה 1848; 1816, רשומה 1480; 1834, רשומה 5767). ע"פ המפקדים נולד בסביבות שנת תק"ל (1770).

⁸ השתייכותו לכולל הפרושים אינה מוכחת, ייתכן שהשתייך לכולל חב"ד, אם כי גם אם כך סביר להניח שקיבל את כספי החלוקה דרך כולל הפרושים בצפת, כמו חסידי חב"ד אחרים בשנים אלו. במפקד הכולל תקצ"ד (1834) נזכרים אנשים נוספים מלאדי – ר' יוסף (נרצח בצפת בפרעות תקצ"ד) וחתנו (מס' 13-14 במפקד).

4. מירקא אשת רבי חיים הכהן מפינסק – ז' מרחשון תקפ"ח (1827)

נוסח המצבה: "פ"נ הרבנית דפינסק מרת מירקא בת הרב מו"ה משה בהרב מו"ה מיכאל בהגאון בעה"מ [בעל המחבר] ספרי פ"מ [פנים מאירות] נכד אבי הש"ך ונכד רמ"א ונכד מהרם פאדווה עד גזע דהמע"ה [דוד המלך עליו השלום] פה צפת יום א' ז' מרחשון שנת תקפ"ח לפ"ק תנצבה".
נולדה בשנת תקכ"ג (1763) לערך לאביה רבי משה אייזנשטט מסלוצק נכד רבי מאיר אייזנשטט מחבר ספר "פנים מאירות" ולאמה מרת פינקל בתו של רבי אלעזר קאליר מחבר ספר "אור חדש".

נישאה בראשונה לר' שמעון גינצבורג בנו של הגביר הווילנאי ר' אשר גינצבורג חותנו של רבי ישכר בער אחי הגר"א. ממנו נולד לה (בסביבות שנת תקמ"ח, 1788) בנה הגביר הווילנאי ר' בנימין וולף קלאצקי הנודע בכינויו "ר' וועלוולע ר' אשר"ס" על שם סבו. ר' שמעון נפטר בוילנה בח' אב תק"נ (1790). לאחר מכן נישאה בשנית לגביר הווילנאי ר' אשר ז"ק בנו של רבי משולם זלמן רבה של פאקראי ב"ר חיים מברז', אשר נפטר בוילנה שנים בודדות לאחר נישואיהם, בי"ז אב תקנ"ו (1796).⁹
בשנת תקס"א (1801) היא נזכרת כנשואה לרבי חיים ב"ר פרץ המבורג הכהן (ראו אודותיו להלן). בסביבות שנת תקס"ד (1804) נולדה לה ממנו בוילנה בת בשם שיינא רחל.¹¹ בתקס"ו (1806) עברה עם בעלה ר"ח לפינסק, שם החל לכהן כרבה של העיר כ-20 שנה עד ליציאתם למסעם הארוך לא"י בקיץ שנת תקפ"ו (1826).¹²

⁹ לאחר מות אביו, גידלו דודו רבי ישכר בער אחי הגר"א והשיא לו את בתו ריבעלע, נפטר כ"ח בסיון תרל"ז (1877) (עיר ווילנא, עמ' 256). נכדתו אסתר, בת בנו ר' אליהו זלמן קלאצקי, נישאה לר' אליהו מאיר ב"ר מרדכי אליעזר קובנר מוילנה, אבי אביו של רבי אליהו מאיר קובנר ר"י פורת יוסף ברחובות, אבי סבתי רחל אליאך שתבדל לחיים.

¹⁰ קריה נאמנה עמ' 211-212.

¹¹ מפקד העיר וילנה, (1805), 1813; מפקד העיר פינסק, 1816. ברשימת תאריכי פטירה של דמויות שונות מהקהילה ושל נדיבים מחו"ל (ספריית ה-JTS, ניו-יורק, MS-378, ע"ב) נזכרה: "הא' [שה] חשובה שיינא רחל בת הה"ג ר' חיים מפינסק – כ"ט [שבט] ער"ח אדר".

¹² על תאריך עלייתה ראו להלן אודות בעלה ר"ח. מידע עליה בעיר ווילנא (ה"נ מגיד, עמ' 155, 256).

5. רבי חיים ב"ר פרץ הכהן אב"ד פינסק – יום ה' כ"ח טבת תקצ"א (1831)

נוסח המצבה: "ציון לנפש החיים הוא כבוד איש חי רב פעלים הרב הגאון נוח נפש צדיק מורינו הרב ר' חיים כהן צדק רב דק"ק פינסק נכד רבותינו הגאונים [ם] הגדולים הש"ך ובעל פנים מאירות¹³ זיע"א נפטר ביום ה' כ"ח טבת ארמלתא שנת תקצ"א לפ"ק תנצבה".

נולד, כפי הנראה, בהמבורג¹⁴ בסביבות שנת תק"ח (1758) לאביו רבי פרץ, מתלמידי רבי יהונתן אייבשיץ בהמבורג¹⁵, אביו היה מאוחר יותר אב"ד בטשכנוביץ שם גדל ר"ח, בעקבות כך כונה "ר' חיים טשעכנאוויצער"¹⁶. שם משפחתו היה המבורג או המבורגר, שם ששימש גם את בנו וצאצאיו¹⁷.

בסביבות שנת תקמ"א (1781) נולד לו מאשתו בזיו"ר בנו הגביר הווילנאי ר' פרץ המבורג¹⁸, ובסביבות שנת תקמ"ט (1789) נולדה בתו העניא הענדיל אשת ר' יצחק פרצע"ס מווילנא¹⁹. היו לר"ח בנות נוספות, ביניהן בתו חנה שנישאה לרבי יחיאל מיכל ויינגרטן האדמו"ר מלובושוב²⁰ ובת אחרת שנישאה לרבי משולם זלמן ב"ר צבי הירש אב"ד לובלין²¹.

¹³ האם ר"ח, כמו אשתו מירקא, היה נכדו או נינו של הפנים מאירות? באגרת ר"י משקלוב לרצ"ה לעהרן מציין בענין זה, לפיו הפ"מ והש"ך היו דודיו של ר"ח (אגרות הפקוא"מ, ב', תקפ"ח, עמ' 26), ואכן בהסכמתו של ר"ח לספר "גבורת אנשים" מהש"ך (סידלקאב, תקע"ט 1819) הוא מציין את הש"ך כדודו ואת אביו כזקנו: "דודי זקוני הש"ך ז"ל ושר"ת מאביו הוא אבי זקני הגאון מו' מאיר ז"ל וכו'". מהבחינה הזו הנוסח על מצבתה של אשתו נכון יותר "נכד אבי הש"ך". ייתכן, שבשתי המצבות חיברו והזכירו את ייחוסו שניהם כאחד, כשלמעשה ר"ח הוא נכד אבי הש"ך ואילו אשתו מירקא היא זו שהיתה נכדת (למעשה נינת) ה"פנים מאירות".

¹⁴ מ' נדב, "ר' חיים בן פרץ הכהן ומשהו על סדרי הרבנות ובית-הדין בפינסק בתקופת רבנותו", סיני ע"ב, עמ' רסו. קרוב משפחתו הגביר הדיין ר' מאיר כ"ץ התגורר באלטונא המבורג, אליו שלח אגרות ומסרים גם מא"י לאחר עלייתו (ריבלין וריבלין, אגרות הפקוא"מ, ב', תקפ"ח, עמ' 32, 115; ב' ריבלין, אגרות הפקוא"מ, תקפ"ט, עמ' 200-201, 203).

¹⁵ הסכמתו לספר "נחלת עזריאל" (הוראדנא, תקע"ז 1817).

¹⁶ קריה נאמנה, עמ' 289; ה"נ מגיד, עיר ווילנא, עמ' 256.

¹⁷ מ' נדב, סיני שם, עמ' רסו מציין שר"ח ציין בלועזית את כתבתו בשם "המבורגר" ו"המבורסקי" (בפולנית), אם כי במפקדי האוכלוסין שנערכו בוילנא ובפינסק שם משפחתו שלו ושל בנו ונכדיו מופיע שם המשפחה "המבורג".

¹⁸ קריה נאמנה, עמ' 289.

¹⁹ ה"נ מגיד, עיר ווילנא, עמ' 155.

²⁰ אביו רבי שמריה ב"ר אברהם אבא, היה חתנו של רבי דוד מסטעפין תלמידם של הבעש"ט והמגיד ממעזריטש. נולד בלובשוב, מחוז פינסק, בשנת תקס"ח (1808) לערך (ע"פ מפקד לובשוב 1816), נפטר ביאנוב, מחוז פינסק, בתרכ"ה (1865).

²¹ פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 170.

לא ברור מתי הגיע ר"ח לוילנה, אך בשנת תקס"א (1801) כבר היה שם²², נשוי בשנית למירקא ב"ר משה אייזנשטט מסלוצק (ראו אודותיה לעיל)²³, ממנה בסביבות שנת תקס"ד (1804) נולדה לו בתו שיינא רחל, כאמור. בוילנה התפרנס מייבוא סחורה מאמסטרדם והמבורג²⁴ וגם עסק בפסיקת הלכה²⁵ ו"בענינים גדולים" של הקהילה²⁶. בתקס"ד חתם יחד עם רבני וילנה על אגרת תמיכה בישיבת וולוז'ין²⁷. בתקס"ז (1807), כפי הנראה, החל לכהן כרבה של העיר פינסק²⁸, כדמות שהיתה מקובלת הן על החסידים והן על המתנגדים בעיר. בתפקיד זה כיהן עד ליציאתו לדרכו לא"י בקיץ שנת תקפ"ו (1826)²⁹. בתקופת רבנותו העניק הסכמות לספרים רבים, כולל ספרים שיצאו לאור בדפוס סלאוויטא המזוהה עם החסידים³⁰.

חתן נוסף היה אחד מבניו של רבי יעקב שמעון שפירא בנו של רבי פנחס מקוריץ החסידי, אב"ד זאסלב, דרכה עבר ר"ח בדרכו לא"י (אגרות הפקוא"מ, ב, תקפ"ח, עמ' 114).

א' יערי (שלוחי א"י, עמ' 786) וא' ריבלין (א"ל פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 262) מציינים את שד"ר ודיין הכולל רבי אברהם אייזנשטיין כמי שהיה בתחילה חתנו של ר"ח, אך לא ברור מה המקור לכך, שכן שם אבי אשתו זלאתא מלכה שנהרגה ברעש בצפת בתקצ"ז (1837) היה ר' יעקב (א' אליאך, "רשימת הרועי הרעש בצפת תקצ"ז (1837) מבית-הכנסת "סוכת שלום", אפריל 2022, עמ' 13, אות קכח). ר' יוסף ריבלין במאמרו על ר"א אינו מציין זאת אלא רק שנישא בפינסק בעת שר"ח כיהן שם: "וישא לו אשה בעיר פינסק, אשר שמה ישב אז לכסא הרבנות הרב הגאון ר' חיים כהן ז"ל" ("נפש צדיקים", הצבי, שנה ב', גליון מה, עמ' 3).

²² מופיע בין החותמים עבור ספר "גאון צבי" על מסכת בבא מציעא (ורשה תקס"א). שמו מופיע רביעי בין חותמי וילנה, לאחר שני דיני העיר רבי חיים ב"ר טוביה כ"ץ (רבה הראשון של כולל הפרושים בא"י, שעלה לא"י בשנת תקס"ט, 1809, ראו עוד לעיל הערה 3) ורבי שמעון ב"ר חיים סג"ל, ולאחר רבי ישכר בער אחי הגר"א, ולפני רבי אברהם בן הגר"א הבא אחריו ברשימה (ד' קמנצקי, "להבדיל בין חיים לחיים", ישורון כב, עמ' תתעז, הע' 5).

²³ מפקד העיר וילנה, 25 ביוני 1801.

²⁴ קריה נאמנה, עמ' 289.

²⁵ כך עולה מדברי רבי חיים מוולוז'ין (תלמיד הגר"א ומנהיג העל של כולל הפרושים) בתשובה הלכתית שכתב לרבי אהרן מבריסק מחבר "מנחת אהרן", ב"ב אדר א' תקס"ב (1802): "מידי עברי דרך ווילנא מסר לידי הרב מוהר"ח טשעכנאווער תשובות כת"ר נדון העגונה דוילנא, וכה הראני במכתב כת"ר אליו כתוב שחפצו לראות דברי תשובתי בזה" (שו"ת חוט המשולש, סוף סי' ו). ר"ח העביר לר"ח מוולוז'ין את תשובותיו של ר"א מבריסק בנדון ואת תשובותיו חזרה לר"א, כשהוא אף מביע את דעתו בענין (שם, סי' ז, ח).

²⁶ אגרתו (פינסק תקפ"ו, 1826) לרבי עקיבא איגר (מ' נדב, שם, עמ' רסה, הע' 3).

²⁷ ד' קמנצקי, שם, הע' 6. נוסח חתימתו שם: "חיים בהרב מוהר"ר פרץ זצלה"ה מטשעכנאווער".

²⁸ תפקיד רב העיר לא היה מאויש, כפי הנראה, מאז הדחתו של רב העיר הקודם רבי אביגדור ב"ר יוסף חיים ביד החסידים בעיר (מ' נדב, סיני שם, עמ' רסד).

²⁹ בהסכמתו לספר "סדר תפילת נהורא השלם" (סלאוויטא, תקפ"ז 1827) אותה כתב בזסלב בה' אב תקפ"ו (1826), פותח ר"ח בדברים: "מדי עברי לארץ הצבי לק"ק זסלב". חותם ר"ח בלשון: "נאום חיים כהן שהיה אב"ד בק"ק פינסק", מתייחס לכהונתו ברבנות בפינסק בלשון עבר (מ' נדב, סיני שם, עמ' רסה, הע' 4).

³⁰ בין השנים תק"ע-תקפ"ו (1810-1826) נתן ר"ח הסכמות לכמה וכמה ספרים: חיי אדם לרבי אברהם בן יחיאל מיכל דנציג (וילנה, תק"ע 1810); נחלת עזריאל לרבי פנחס הלוי (הורודנה, תקע"ז 1817); ארבעה טורים לרבי יעקב בן אשר (סלאוויטא, תקע"ה-תקע"ז 1815-1817); גבורת אנשים לש"ך (סידלקאב, תקע"ט 1819); משניות (סלאוויטא, תקפ"א-תקפ"ו 1821-1826); מגורת המאור לרבי יצחק אבוהב (סלאוויטא, תקפ"ד 1824); חוק לישראל (סלאוויטא, תקפ"ה 1825); מחזור פולין (סלאוויטא, תקפ"ו 1826); זהר (סלאוויטא, תקפ"ז-תקפ"ט 1827-1829); סדר תפילת נהורא השלם כמנהג אשכנז ח"א (סלאוויטא, תקפ"ז 1827). מפתח ההסכמות מציין גם הסכמות אלו: למסכת ברכות (הסכים י"ח אב תקע"ד, 1814); לשלחן ערוך (י"ח שבט תק"פ, 1820); סדר עבודה ומורה דרך (תק"פ); תהלים (תקפ"ו, 1826); תקוני זהר (כ"ט סיון תקפ"ו) (מ' נדב, סיני שם, עמ' רסה, הע' 6).

לא ידוע על קשר ישיר שלו עם הגר"א, אם כי היו בידי כמה מספרי הגר"א בנגלה ובנסתר³¹. עוד בטרם עלייתו לא"י היה ר"ח מעורב עמוק בענייני הכולל, וכך אנו מוצאים את ר"ח בתמוז תקפ"ג (1823) ככתובת עבור שד"ר הכולל ר' שלמה פ"ח לקבלת ושמירת אגרות הכולל מא"י, כש"רזוני וילנה" המליצו לר"ש שלא להגיע לוילנה בעקבות מתיחות שנוצרה מול השלטונות הרוסיים בגלל גיוס הכספים ליושבי א"י שהיתה בשליטת האימפריה העות'מאנית, אויבתה של רוסיה³². בעקבות עיכובו של ר"ש פ"ח בפנסק וגלילותיה, כתבו רבני פנסק וקרלין בשבט תקפ"ד (1824) אגרת המלצה לר"ש עמה יוכל לגייס כספים למען הכולל³³. על אגרת זו חתם ראשון ר"ח רב העיר, לאחריו רבי יעקב ב"ר אהרן מקרלין מחבר "משכנות יעקב" (וילנה, תקצ"ח 1838) ולאחריו רבי חיים ב"ר אביגדור (ראו אודותיו להלן).

סמוך לעלייתו, היה מעורב בפולמוס סביב פרשת "הגט מפנסק" שהתנהלה בחורף של שנת תקפ"ו (1826), אודות גט שסידר ר"ח כשהבעל עירער על הסכמתו לנתינת הגט לאחר מעשה. ר"ח הכשיר את הגט למרות עירעור הבעל ואילו עמיתו – ר"י מקרלין הנזכר, פסל את הגט והצריך גט שני כרצונו של הבעל. בפרשה זו היו מעורבים רבנים מגדולי דורו, כמו רבי עקיבא איגר ורבי אפרים זלמן מרגליות, כשהאחרון באגרתו לר"ח מכשיר את הגט ללא כל פקפוק, כדעתו של ר"ח. בפתח אגרתו הוא פותח בתארים מפליגים על ר"ח: "ה' ישפות שלום לכבוד אהו' [ב] ידיד עליון וידיד נפשי הרב הגאון החריף ובקי המפורסם קדוש עליון מוהר"ר חיים הכהן נ"י"³⁴.

בקיץ תקפ"ו (1826) יצא את פנסק לדרכו לא"י, עם אשתו ובלוויית שד"ר הכולל רבי צבי הירש פרוש (טרכטנברג) שחזר באותה עת משליחותו³⁵. עמם עלה גם רבי אברהם ב"ר צבי הירש אייזנשטיין שהיה מאוחר יותר דיין, נאמן ושד"ר הכולל³⁶. בדרכו לא"י עבר ר"ח דרך זסלב³⁷. בהמשך, בהגיעם לקושטא, לא יכלו להמשיך בדרכם לא"י דרך הים מפאת המלחמה שהתחוללה אז בין העות'מאנים לפרסים, ונאלצו לעשות את

³¹ ד' קמנצקי, שם, עמ' תתעח.

³² סיני ה', עמ' קז-קח; א' מורגנשטרן, שליחות ירושלים, עמ' 166.

³³ סיני ה', עמ' קח-קט; א' מורגנשטרן, שם, עמ' 172.

³⁴ מוריה, רז-רח (שנה יח, ג-ד), עמ' מ-מב.

³⁵ פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 148, 152. רצ"ה עלה עוד קודם לכן, כבר בשנת תק"פ (1820) (מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 66, 166).

³⁶ ר' יוסף ריבלין, "נפש צדיקים", הצבי, שנה ב', גליון מה, עמ' 3; א"ל פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 262; מפקד מונטיפיורי תקצ"ט 1839, עמ' 162.

³⁷ את הסכמתו לספר "סדר תפילת נהורא השלם" (סלאוויטא, תקפ"ז 1827) כתב בזסלב בה' אב תקפ"ו (1826), ופותח בדברים: "מדי עברי לארץ הצבי לק"ק זסלב". באותה עת כיהן כרב המקום מחותנו רבי יעקב שמעון שפירא בנו של אחד מגדולי החסידות – רבי פנחס מקוריץ. רצ"ה לעהרן מציין באגרתו לר"ח (ד' אדר תקפ"ח, 1828) את מה שאמר ר"ח לר"ש – בעת שהותו בזסלב בדרכו לא"י, ככל הנראה: "הן ידענו מה דאמר מר ניהו רבא נ"י למחו' [למחותנו] הרב הגדול הצדיק מו"ה יעקב שמעון נ"י בזאסלוב כי איננו רוצה להתערב בשום דברי ריבות באיזה כולל שיהיה" (אגרות הפקוא"מ, ב, תקפ"ח, עמ' 114).

הדרך ביבשה, דרך שהיתה מלווה בנדודים וקשיים³⁸. ר"ח ופמלייתו הגיעו לצפת בראשית חורף תקפ"ז (1826)³⁹. בצפת קנה בית וחצר⁴⁰. כפי הנראה התפרנס מן ה"חלוקה" של הכולל⁴¹.

לאחר עלייתו, כתב רבי ישראל משקלוב, תלמיד הגר"א וממנהיגי כולל הפרושים בא"י באותה עת, לר' צבי הירש לעהרן, ראש ארגון "הפקידים והאמרכלים" באמשטרדם, כך: "גם זכינו שבזה החורף [תקפ"ז] עם השד"ר מוילנא [רבי צבי הירש פרוש]⁴² בא לכוללנו אחד מיוחד בגאוני דורנו צדיק וחסיד מפורסם ה"ה הרב הגאון הגל'און] המפורסם כקש"ת [כבוד קדושת שם תורתו] מו"ה חיים נ"י אב"ד ור"מ [אם בית דין וריש מתיבתא] דק' [הילת] פינסק והמדינה – והגאון בעל פנים מאירות היה דודו, וכן הג' הש"ך זיע"א – כעת קבע דירתו פעה"ק [פה עיר הקודש – צפת], והארץ האירה מכבודו⁴³. זמן קצר לאחר עלייתו, בל' שבט תקפ"ז (1827), נפטר בירושלים מנהיגו ומייסדו של כולל הפרושים – רבי מנחם מנדל משקלוב, מבכירי תלמידי הגר"א, מיני אז הפך ר"ח לדמות העומדת בראש הכולל⁴⁴.

אף לאחר עלייתו היה דמות מקובלת על כל הכוללים האשכנזים בא"י, הן הפרושים והן החסידים⁴⁵, והוביל להסכם פשרה בין כולל הפרושים לכולל החסידים בשנת תקפ"ט (1829)⁴⁶. בשנת עלייתו, השתתף ר"ח יחד עם ר"י משקלוב בהדלקה במירון על קבר הרשב"י, כשר"ח קנה את זכות הדלקת שלושת ההדלקות שם⁴⁷.

ר"ח היה מעורב בשליחת השד"ר ר' ברוך מקרלין-פינסק לעשרת השבטים בשנת תקצ"א (1831), כשטרם יציאתו לדרכו הושבע בנקיטת חפץ בבית ר"ח⁴⁸. לדברי ר"י משקלוב, ר"ח התלהב מאוד מהשליחות הזו: "זה כמה שנים בלבי כאש בוערה הייתי מתון בדרכי [בענין השליחות], והגאון הצדיק [ר"ח] שי' [שיחיה] הרהיבני באמרו שלא ישאלוהו בזה, שידוע לנו בבירור כי הגיע זמן זה והתלהב כאש בזה. ואני מחזיקו ע"י

³⁸ פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 170.

³⁹ ר"ח הכהן מפינסק הגיע לא"י רק בתחילת חורף תקפ"ז (1826), במרחשון כבר היה בצפת (ריבלין, אגרות הפקוא"מ, ב, תקפ"ח, עמ' 26, 31; פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 152, 170). אצל פרומקין (שם, עמ' 146) נזכר שר"ח הגיע ב"שנת תקפ"ו מוצאי שביעית", יש לתקן לתקפ"ז, שכן תקפ"ז היא שנת מוצאי שביעית.

⁴⁰ ה"נ מגיד, עיר ווילנא, עמ' 155.

⁴¹ ב' ריבלין, אגרות הפקוא"מ, תקפ"ט, עמ' 203.

⁴² ר' פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 152. שלא כהערת ריבלין וריבלין (אגרות הפקוא"מ, ב, תקפ"ח, עמ' 26, הע' 11) שזיהו את השד"ר עם ר' בנימין זאב אשכנזי.

⁴³ ריבלין וריבלין, אגרות הפקוא"מ, ב, תקפ"ח, עמ' 26.

⁴⁴ רצ"ה לעהרן מתנחם מפטירתו של רמ"מ משקלוב בבואו של ר"ח: "ובא השמש בירושלם וזרח השמש בצפת ת"ו בביאת הגאון החסיד המפורסם מו"ה חיים כהן נ"י שהיה אב"ד ור"מ בק"ק פינסק והמדינה" (ריבלין וריבלין, אגרות הפקוא"מ, ב, תקפ"ח, עמ' 108).

⁴⁵ אגרות הפקוא"מ, שם, עמ' 114.

⁴⁶ פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 170.

⁴⁷ כך רצ"ה לעהרן באגרתו לר"י משקלוב (כ"ו שבט תקפ"ח, 1828): "נהנינו לראות כי היה [ר"י] במירון על מנוחת התנא קדוש ד' רשב"י ור"א בנו בסיעת הרב הגאון דפינסק נ"י, אשר קנה שלשת ההדלקות והזכירו אותנו לטובה" (אגרות הפקוא"מ, שם, עמ' 109).

⁴⁸ א' מורגנשטרן, גאולה בדרך הטבע, עמ' 126.

פרישותו זה זמן רב ויסורים הרבים ועבודתו תמה ותורתו וזכות אבותיו ה' נ"ע [הקדושים נוחם עדן], כי נגלה לו פה חלומות אמיתים כידוע ל"י⁴⁹. יצויין, כי לאחר כשלון השליחות לעשרת השבטים ורציחתו של השליח בתימן, נשמעו טענות שר"ח הסתייג למעשה מהשליח ורצה שילך עמו למסע אדם נוסף⁵⁰. ייתכן שזה ההסבר לעובדה המתמיה שר"ח, למרות שהיה עדיין בחיים כשיצא ר"ב לדרכו, אינו חתום על אגרות השליחות שניתנו בידי⁵¹.

זמן קצר לאחר יציאת ר"ב מקרלין לשליחותו נפטר ר"ח, ור"י משקלוב הלך להתפלל במערה על קברו להצלחת השליחות: "והגאון מוהר"י נ"י כותב שבלכתו על קברו במערה שלו הוא מזכירו שימליך למעלה על הצלחת השליח כהבטחת⁵²".

פרומקין מספר סיפור מופלא אודות קבורתו והסיבה לביטוי "טבת ארמלתא" שנחקק על מצבתו: "ושמעתי מענין הזה ספור נפלא, שהגאון הנזכר צוה לטבול אחרי מותו במקוה מים בבור שהיה לו בחצרו, ובשנה זו היה חום גדול, לא ירדו גשמים, ויבשו כל המעינות, והבור ההוא היה ריק מאין שום לחלוחית כל שהוא, ועמד הגאון בעל פאת השלחן [ר"י משקלוב] ויבקש בשם כל הקהל מחילה מכבודו, כי אי אפשר בשום אופן לקיים צוואתו, והעם עשה לו כבוד גדול, והספידוהו וגם הלינו אותו לכבודו, אך בלילה ההוא ירדו גשמים רבים, ונתמלאו כל הבורות, ועשו כפקודתו בצוואה, וזה שהזכירו על ציון מצבתו 'טבת ארמלתא', והכונה על פי משרז"ל [מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה] בפרק קמא דמסכת תענית: 'טבתא לה שתא דטבת מנוולתא, בישא לה שתא דטבת ארמלתא'⁵³".

ימים אחדים לאחר פטירתו, שלח ר"י משקלוב (בב' שבט תקצ"א, 1831) מכתב לוילנה לבנו ר' פרץ להודיעו על פטירת אביו, וכותב לו: "אל הלקח ארון אלהים השמימה הוא אחי וראשי מר אביו הרב הגאון הצדיק המפורסם כבוד קש"ת מהור"ר חיים הכהן זצלה"ה"⁵⁴.

6. פייגא אשת הגביר ר' צבי הירש – כ"ט אייר תקצ"ג (1833)

⁴⁹ א' מורגנשטרן, שם, עמ' 127.

⁵⁰ אגרות הפקוא"מ כת"י, כרך 5, 75 ע"א.

⁵¹ א' מורגנשטרן, שם, עמ' 400.

⁵² אגרות הפקוא"מ כת"י, כרך 4, 160 ע"א.

⁵³ א"ל פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 170.

⁵⁴ קריה נאמנה עמ' 289.

נוסח המצבה: "פנ האשה הצנועה המפורסמת מרת פייגא בת מוה' אליהו אשת הרב הגביר מוה' צבי הירש מקארל⁵⁵ נפטרה ביום ש"ק ט"ז אייר שנת תקצ"ג לפ"ק תנצבה".
לא מצאתי עליה מידע⁵⁶.

7. הנגיד ר' ברוך משה הלוי מבריסק – י"ד תשרי תקצ"ד (1833)

נוסח המצבה: "איש תם וישר הרבני המופלג הנגיד מו'ר[ינו] ברוך משה במו"ה שמשון מבריסק יום עש"ק י"ד תשרי ש'נת צדק לפניו יהלך לפ"ק תנצבה".

היה מגבירי העיר בריסק, עלה ארצה עם משפחתו בשנת תקצ"ג (1833) והתיישב בצפת⁵⁷.
על פי המסורת המשפחתית, הביא עמו הון עתק בסך של 15,000 אדומים זהב ורכוש רב. בשנת תקצ"ג השיא את בתו, וסעודת החתונה המפוארת היתה לשיחה בפי כל. כמו כן, מסופר שהונו נשדד במרד הפלאחים, וכתוצאה מהעוני הלא צפוי והסבל של משפחתו נפטר משברון לב⁵⁸. אם כן, לפי תאריך פטירתו – תחילת שנת תקצ"ד, נראה שאין קשר נסיבתי בין מותו לבין מרד הפלאחים שאירע רק לאחר מותו, מאוחר יותר במהלך שנת תקצ"ד⁵⁹.

בניו היו ר' שבתאי שמשון הלוי⁶⁰ ורבי נפתלי יצחק הלוי רוהלד, שהיה מראשי וראשוני השוחטים האשכנזים בירושלים⁶¹. בתו ברכה משה, נהרגה בצפת ברעש תקצ"ז (1837)⁶².

⁵⁵ נראה שנמחקו כאן אותיות, כך שאולי יש לקרוא כאן "מקארלין" (קרלין, פינסק, בלרוס).

⁵⁶ לא סביר שהיא אשתו של ר' חיים צבי ב"ר משה הקבור אף הוא במערה, שכן הוא אינו מצויין כגביר.

⁵⁷ במפקד הכולל משנת תקצ"ד (1834) בנו ר' שבתאי נזכר "בהמנוח" (מס' 170) וכן אשתו מופיעה כאלמנתו (מס' 213).

⁵⁸ פ' גרייבסקי, זכרון לחובבים ראשונים, חוברת ט, עמ' 3-4.

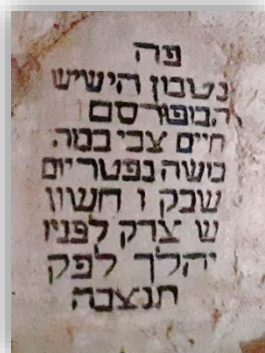
⁵⁹ אשתו נזכרת כאלמנה במפקד הכולל של שנת תקצ"ד (1834) (מס' 213), רשימה שנסגרה בצפת כבר בחודש מרחשון (א' מורגנשטרן, "מפקד כולל הפרושים בארץ-ישראל משנת תקצ"ד (1834)", שלם, ז, תשס"ב, עמ' 227), טרם המרד.

⁶⁰ נזכר במפקד הכולל תקצ"ד (1834) (מס' 170) ובמפקדי מונטיפיורי תקצ"ט (1839) ותרט"ו (1855).

⁶¹ פ' גרייבסקי, זכרון לחובבים הראשונים, א, עמ' 448-449.

⁶² א' אליאך, "רשימת הרוגי הרעש בצפת תקצ"ז (1837) מבית-הכנסת "סוכת שלום", אפריל 2022, עמ' 14, אות קמט.
ייתכן שנולדה רק לאחר מות אביה ר' ברוך משה ונקראה על שמו ברכה משה (כך הניקוד ברשימת הרוגי הרעש מביהכנ"ס סוכת שלום).

8. ר' חיים צבי ב"ר משה – ו' מרחשון תקצ"ד (1833)

נוסח המצבה: "פה נטמן הישיש המפורסם מוה' חיים צבי במהו' משה נפטר יום שב"ק [שבת קודש] ו' חשון ש' צדק לפניו יהלך לפ"ק תנצבה".
לא מצאתי עליו מידע⁶³.

9. רבי חיים ב"ר אביגדור מפינסק – כ"ז אדר א' תקצ"ד (1834)

נוסח המצבה: "פנ איש חי רב פעלים מקבצאל שריבה וקבץ פעולת צדיק לחיי אה"ק [ארץ הקודש] הוא הרב המפורסם בתורה ומעש"ט [ומעשים טובים] כבוד מו' ר' חיים זלה"ה בהגאון מו"ה אביגדור מפינסק נפטר ביום ש"ק ז"ך אדר א' ש' צדק לפניו יהלך לפ"ק תנצבה".
נולד בסביבות שנת תקכ"ה (1765)⁶⁴ לאביו רבי אביגדור ב"ר חיים אב"ד פינסק⁶⁵, המפורסם בעקבות מלחמתו ברבי שניאור זלמן מלאדי בעל ה"תניא", שהביאה למאסרו של רש"ז.

⁶³ כאמור, לא סביר שהוא בעלה של פייגא ב"ר אליהו הקבורה במערה, שכן אין הוא מצויין כגביר כנוצר במצבתה.

⁶⁴ ע"פ מפקד אוכלוסין, קרלין, אוגוסט 1816.

⁶⁵ בקולופון של קובץ חידושי תורה שלו בכת"י (הספרייה הלאומית 244 *8) שנכתב עוד בחייו (בשנת תקפ"ח, 1828) נזכר שאביו היה אב"ד פינסק: "בהרב הגאון המפורסם המנוח מו"ה אביגדור זלה"ה שהי' אב"ד פינסק". ר"י משקלוב מזכירו כך: "הצדיק הרב המפורסם מו"ה חיים ז"ל בהגאון מקארלין" (פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 149), כך גם הוא מצויין במפקד הכולל משנת תקצ"ד (1834) (מס' 132): "הרב מו"ה חיים בהגאון מקרלין". בדומה נכתב לרצ"ה לעהרן על דבר כוונת ר"ח לעלות לא"י: "הרב מ' חיים בהגאון מפינסק" (אגרות הפקוא"מ כת"י, כרך 5, 46 ע"א).

בסביבות שנת תק"ס (1800) נולד לר"ח בנו ר' אליהו יחיאל⁶⁶ מאשתו מרת הינדא. במפקד אוכלוסין של קרלין-פינסק משנת 1816 מצוין שם משפחתו – לעבנדיקער.
הגיע לא"י לצפת במרחשון תקצ"ד (1833)⁶⁷, יחד עם אשתו הינדא⁶⁸, ונפטר כ-18 שבועות לאחר מכן⁶⁹.

עוד לפני עלייתו היה מעורב בענייני הכולל, וחתם בשבט תקפ"ד (1824) עם רבני פינסק וקרלין על אגרת המלצה לשד"ר הכולל ר' שלמה פ"ח. על אגרת זו חתם ראשון רבי חיים ב"ר פרץ הכהן רב העיר, לאחריו רבי יעקב ב"ר אהרן מקרלין מחבר "משכנות יעקב" (ווילנא, תקצ"ח) ושלישי ר"ח⁷⁰.
ר"ח תכנן כבר בתקצ"ב (1832) לעלות לא"י⁷¹, אך התעכב ככל הנראה בעקבות בקשתו של ר"י משקלוב לערוך מסע התרמה נרחב למען הכולל במדינתו ומחוצה לה, מסע שנחל הצלחה גדולה⁷². בעלייתו הביא עמו ר"ח את הסכום שגייס ופרע מעל לחצי מהחוב העצום שרבע על הכולל, חוב שגודלו היווה איום על המשך קיומו של הכולל⁷³.

ר' מנחם מנדל מקמיניץ מזכיר את ר"ח בהקשר של סיפור מופתי על תפילה לעצירת גשמים: "ובכ"ה בכסליו [תקצ"ד] הלכנו להתפלל על הגשמים לקבר חוני המעגל בכפר אחד. והלכנו עם הרב ר' ישראל בעמ"ח ת"ח [בעל מחבר תקלין חדתי] והרב ר' חיים מפינסק ונתמלאו כל הבארות מים"⁷⁴.
מספר ימים לפני פטירתו, כתב ר"ח את צוואתו⁷⁵. הותיר אחריו כת"י של חידושי על מסכתות כתובות וברכות⁷⁶.

הספידו רבי דוד מנובהרדוק מחבר "גליא מסכת" בכ"ד תמוז תקצ"ד (1834): "על שמועה כי באה שנעדר הרב המאור הגדול ומפורסם לאיש ירא ה' מרבים מהור"ר חיים מק"ק פינסק שנסע בשנה דאשתקד לאה"ק ונפטר שם קודם פסח העבר. [...] הנה נאסף מאתנו הצדיק הרב ר' חיים שידוע מנעוריו היה עובד ה' תורתו אומנתו כל ימיו היה עוסק על התורה ועל העבודה ונתקיים בו ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום. [...] היה חריף ומפולפל גדול עסק עמי בשאלות ותשובות אשר באו חידושים מאתו לפני הרבה

⁶⁶ מפקד אוכלוסין, קרלין, אוגוסט 1816. ייתכן ששמו היה אליהו יחזקאל, שכן במשפחת לבנדיגר מופיע שם זה.

⁶⁷ ר"י משקלוב מצוין שר"ח הגיע לא"י בתקצ"ג, אבל מכיון שע"פ הספדו של ר' מנחם מנדל מקמיניץ (קורות העתים) שהה ר"ח בא"י 18 שבועות, יוצא שהגיע בחודש מרחשון תקצ"ד.

⁶⁸ במפקד הכולל תקצ"ד (1834) (מס' 132) מצוין ר"ח כבית אב בעל 2 נפשות.

⁶⁹ קורות העתים.

⁷⁰ סיני ה', עמ' קח-קט; א' מורגנשטרן, שליחות ירושלים, עמ' 172.

⁷¹ רצ"ה לעהרן באגרתו לוילנא (כ"ה אייר תקצ"ב, 1832), מגיב על הידיעה שנשלחה לו על כוונת ר"ח לעלות לא"י (אגרות הפקוא"מ כת"י, כרך 5, ע"א).

⁷² ר"י משקלוב: "וכן אשר הביא המנוח הצדיק הרב המפורסם מו"ה חיים ז"ל בהגאון מקארלין, אשר עוררתהו שיסע לחוץ לארץ, וכן עשה והביא לפה בשנת תקצ"ג, ונפטר בעיה"ק" (פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 149).

⁷³ קורות העתים.

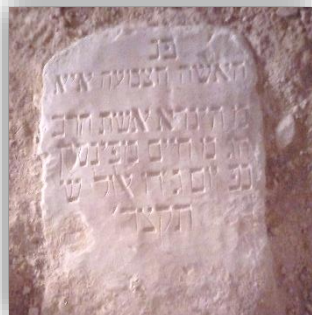
⁷⁴ קורות העתים.

⁷⁵ פרומקין, תוח"י, ג, עמ' 171. התאריך המדויק לא ברור, פרומקין מצוין שהיה זה ביום ג' כ"ב אדר תקצ"ד (1834). רק שכ"ב אדר א' (החודש בה נפטר ר"ח) חל ביום ב' באותה שנה ולא ביום ג'.

⁷⁶ הספרייה הלאומית 244* 8.

עד מאוד בכמה דברים זכה לעלות אל ארץ הקדושה ולהקבר שם. [...] שהיה מפולפל ובכלל נבון להבין דבר מתוך דבר⁷⁷.

10. הינדא אשת רבי חיים ב"ר אביגדור מפינסק – כ"ו אלול תקצ"ד (1834)

נוסח המצבה: "פנ האשה הצנועה איא [אשה יראת אלקים] מ' הינדא אשת הרב הג' מ' חיים מפינסק נפ' יום ג' קו אלול ש' תקצ"ד".
נולדה בסביבות שנת תקכ"ח (1768)⁷⁸. אלמנת רבי חיים ב"ר אביגדור הנ"ל.
בסביבות שנת תק"ס (1800) נולד בנה ר' אליהו יחיאל. עלתה עם בעלה ר"ח והגיעה לצפת במרחשון תקצ"ד (1833).

---

⁷⁷ גליא מסכת, וילנה תר"ה (1845) מד ע"א – מה ע"א.

⁷⁸ ע"פ מפקד אוכלוסין, קרלין, אוגוסט 1816.